

ОБЛІКОВА МЕТОДОЛОГІЯ : ЗМІНИ ПОТРІБНІ ЧИ НЕОБХІДНІ?

Розвиток інформаційного суспільства впливає на систему управління підприємством, що потребує достатнього обсягу інформаційних ресурсів. Завдяки використанню інформаційних ресурсів можливо визначити конкурентні переваги та зміцнити позиції на ринку, розробити і реалізувати успішну стратегію розвитку тощо. Такі вимоги щодо отримання інформації для бізнесу не може задовольнити сучасний облік, оскільки він орієнтований на контроль фінансів підприємства і його методологія не пристосована для контролю господарських процесів і тому не відповідає потребам менеджменту та інших користувачів інформації. Облікова теорія в умовах постмодерну, потребує модифікації характеру наукової раціональності, структури економіко-теоретичного знання і характеру взаємодії наукових парадигм. Ідеться про утвердження постмодерністської інтерпретації науки з такими її рисами, як системність, нелінійність, контекстуальність у поєднанні з посиленням концептуально-методологічного плюралізму, який часом набуває характеру «методологічного анархізму» [1, с. 111].

Коли суспільні та економічні відносини мали примітивний характер (наприклад, у доісторичний давній період), то й облікова практика реалізувалася в примітивних або спрощених формах. У міру ускладнення господарської діяльності та суспільних відносин ускладнювалася, структурувалася і змістовно збагачувалася облікова методологія. Можна порівняти облікову науку та її розвиток з розвитком засобів праці – від палиці та кам'яної сокири до гнучких автоматизованих підприємств і суперсучасної електронної техніки та штучного інтелекту. Розвиток технологій не лише змінює передумови для тих чи інших дій персоналу, а й способи обміну і розподілу інформації всередині та за межами підприємства, зумовлює появу нової інформаційної парадигми. Обліковий персонал та економісти у загальній масі не розуміють поки нової економіки і не можуть усвідомити масштабність впливу «нових» факторів на економічні системи різного рівня. Зміни в суспільстві й економіці – це виклик обліковій системі, її вихідним установкам і постулатам.

Однією з визначальних особливостей науки є постійний її розвиток, в усі часи перебуваючи в певному конфлікті з тим, що вже усталене і стало звичним. За постнекласичного підходу до пізнання, властивого постіндустріальному суспільству, визнаються плюралізм методологій та аксіологічна оцінка істини, коли превалюють соціальні цінності та враховується роль невизначеності у процесах самоорганізації [2, с. 633-634]. Економічна теорія вийшла за межі «нормальної науки», переосмислюється її методологія та змінюється система знань. З огляду на кардинальні зміни в економічній науці теорія обліку, як

складова наук економічного циклу, потребує модернізації й нового погляду на структуру власних знань і методологію.

В економічній методології в цілому спостерігається зміна вектору від нормативного методологування до дескриптивних і позитивних методів та визнання епістемологічних, онтологічних проблем оточуючої реальності, врахування міждисциплінарних досліджень. Методологія обліку постіндустріального суспільства орієнтується на пізнання економічної реальності і прогнозування майбутнього стану об'єктів спостереження і спрямована на виявлення причинно-наслідкових зв'язків між фактами економічного життя та їх наслідками. В практичному вимірі облікова методологія це діяльність, яка спрямована на вивчення стану (минулі, теперішні, майбутні події) відкритих економічних систем і ситуацій в умовах невизначеності і динаміки. М. Блауг вдало підкреслює, що «методологія – це не просто яскрава назва для методів дослідження, а вивчення зв'язків між теоретичними концепціями й обґрунтованими висновками про реальний світ; зокрема, методологія – це галузь економічної науки, де ми розглядаємо способи, якими економісти обґрунтовують свої теорії» [3, с. 18].

Постнекласична наука декларує «нову методологічну традицію» (М. Мюрдаль, Б. Колдуелл, Л. Боуленд) за якої пропонується відмовитися від єдиної методології та розвивати методологічний плюралізм, який передбачає вільний вибір методів дослідження та реалізації завдань науки [4, с. 46]. Необхідно зазначити, що існує обґрунтована критика щодо дотримання принципів об'єктивності за цих умов, проте базуючись на загальнотеоретичних принципах та прагматизмі можна визначити межі методологічного плюралізму і впроваджувати дескриптивну методологію. Сучасна методологія не обмежується логічними аспектами дослідження наукового знання і потребує від науковців енциклопедичних знань. Цікавість становлять аспекти історії, психології, соціології науки з метою більш глибокого аналізу і перспектив її подальшого розвитку. Філософія науки ґрунтується на ідеях постпозитивізму, оскільки позитивізм втратив своє пануюче становище. В традиційній парадигмі обліку всі судження є синтетичними, оформленими у певну методологію, яку вважають апіорною, що не створює нового знання (відбувся факт господарської діяльності, відображається наявність конкретних цінностей).

Обліковці упорядковують моніторинговий простір і обмежують його контрольними точками заміру (робочим планом отримання даних) відповідно до потреб, користувачів, що кардинально відрізняється від сучасного стану теорії обліку, де простір спостереження обмежено існуючим стандартним планом рахунків, а методологія є апіорною для облікового працівника. Апіорні уявлення вносять обмеження на рішення, на спостереження, на судження про істинні об'єкти вивчення. Традиційна методологія обліку і подвійний запис є аналітичним судженням, але практичне використання такої методології не означає її адекватності до досліджуваних явищ. Обліковий

моніторинг зараховують до синтетичних суджень, оскільки вони виводяться з досвіду і дають уявлення про предмет.

Переоцінка цінностей в аспекті постнекласичного етапу розвитку науки та постіндустріального розвитку суспільства може суттєво вплинути на систему оцінювання об'єктів обліку: методологія оцінювання має бути позбавлена тотальної стандартизації і єдиного грошового вимірника, а «...суб'єктивна оцінка факту» може бути присутня в системі формування облікової інформації як професійне судження. Об'єктивне різноманіття об'єктів спостереження в економічній системі спричиняє множинність трактувань предмету дослідження та показує потребу у багатоманітності вимірювань, кількісних та якісних оцінок, різноманітних вимірників тощо. Цей факт доводить необхідність прийняття в обліковій теорії множинності методів та визнання конкуренції різних методологічних систем, що сприятиме переходу від моністичної методології до методологічного плюралізму.

Облікова теорія постіндустріального суспільства потребує визначення сукупності методів для досягнення ефективності вирішення поставлених перед нею завдань. Методологія обліку не має чітко окресленого змісту і потребує розширення методологічної парадигми до системи декількох рівнів з певними ступенями загальності, що в поєднанні становлять цілісну систему методів. Методологічний плюралізм приведе до взаємодоповнення різних наукових теорій в обліку на основі системного мислення через багаточисельні взаємодії і відкритість процесу пізнання, позбавлення управлінського імперативу та панування однієї універсальної теорії в аспекті взаємозв'язку редукції та холізму і специфічного облікового способу мислення.

Не ставимо під сумнів очевидність використання методології подвійного запису у підсистемі фінансового обліку, розуміючи що повна відмова від такого методу узагальнення фінансової інформації є недоцільною. Щодо підсистем управлінського та стратегічного обліку, які, власне, створюють основну інформацію для управління підприємством, справедливим є твердження про те, що метод має розвиватися разом з предметом дослідження, а розширення облікової методології є необхідністю. Намагання адаптувати стару систему до нових викликів на основі традиційних підходів до обліку з традиційним мисленням учених не дає можливості перейти до активних пошуків нових методів отримання даних та їхньої обробки за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Література

1. Семанюк В. З. Інформаційна теорія обліку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 392 с.
2. Степин В. С. Теоретическое знание. М., 2000. 744 с.
3. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют. М.: НП «Журнал Вопросы экономики», 2004. 416 с.
4. Проскуріна М. О. Організаційно-економічний механізм культурної індустрії України : монографія. Київ : «Національна академія управління», 2018. 222 с.